

УДК 811.161. 2' 373.4 :82-94

ЛЕКСИЧНІ ЗАСОБИ КОМІЧНОГО В МОВІ УКРАЇНСЬКОГО ЖУРНАЛУ «ПЕРЕЦЬ» (ОМОНІМИ, АНТОНІМИ, СИНОНІМИ)

Кузьмич О.Я.

Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна

У статті йдеться про лексичні засоби комізму в мові українського журналу «Перець». Аналізуються приклади комічного використання омонімів, антонімів, синонімів. Називаються семантичні групи омонімів і контекстуальне вживання антонімів і синонімів як засобів комічного.

Ключові слова: *лексичні засоби гумору, омоніми, антоніми, синоніми, контекстуальне вживання.*

Лексичний склад мови не становить механічної сукупності слів, а являє собою певну систему, елементи якої співвідносні і взаємозв'язані, підпорядковані внутрішнім закономірностям цієї системи. Слово кожної мови досліджується не тільки з погляду його морфологічної структури, словотвірних та граматичних властивостей, а, в першу чергу, воно цікаве з погляду свого реального, або лексичного, значення (прямого чи переносного), експресивно-стильових та інших мовних властивостей [7, с. 7]. Останні мають здатність надавати слову комічного ефекту. Лексика української мови має значні можливості для того, щоб певне слово стало засобом вираження комічного.

Лінгвістичні дослідження комічного у сфері мови проводили такі лінгвісти, як Т. О. Буйницька [1], П. Плющ [3], С. І. Походня [5], Б. Г. Пришва [6], О.Б. Шонь [8], О. А. Шумейко [9], А. А. Щербина [10] та інші дослідники. Але, незважаючи на значну кількість наукових праць, які стосуються лінгвістичних засобів комічного, проблема мовних засобів творення комічного в ЗМІ й досі залишається поза увагою лінгвістів, хоча саме в них дуже виразно виявляється їх потенціал. Мовні засоби комічного, зокрема омоніми, антоніми, синоніми, знаходять найбільш широке вираження у лексичній сфері ЗМІ, зокрема у мові українського гумористичного журналу «Перець». Дослідження лексичних засобів комічного, вжитих у цьому журналі, залишається *актуальним* через повну невисвітленість вказаної проблеми і різне сприймання феномену комічного [2, с. 388].

Мета написання дослідження полягає в аналізі лексичних засобів творення комічного у мові українського гумористичного журналу «Перець».

Завдання роботи: 1) дослідити вживання антонімів в мові аналізованого журналу; 2) охарактеризувати використання в журналі омонімів, 3) вивчити вживання синонімів.

Омоніми – слова, що мають однаковий звуковий склад, але відмінні значенням. Хоча переважна частина омонімів виражає нейтральне значення, вони займають значне місце серед лексичних засобів комізму в аналізованому журналі, адже наділені значним виражальним потенціалом зображення словесної гри, матеріал для створення дотепів і каламбурів [4, с. 50]. У мові «Перця» вони широко вжиті для створення дотепів і каламбурів, бо, в першу чергу, майстрів слова приваблює суперечність між формою і змістом, різниці між звучанням і значенням.

У журналі «Перець» широко вживані омоніми, які створюють комічний ефект. Тут, крім повних омонімів, використовуються різні за значенням омонімічні групи: омоформи, омофони, омографи.

Повні омоніми для створення комічного ефекту виражаються тут за допомогою:

1. однієї частини мови:

іменника:

Складається враження, що новий клас зароджується з тих, хто не дотягнув і до н'ятого класу (М. Левицький, 1993, № 9, с. 1).

дієслова:

Його хотіли з крісла вижити, / Не той був зав – спромігся вижити! (Г. Гарченко, 1991, № 11, с. 4);

У мові журналу вживаються і такі різновиди омонімів, як омоформи:

1. однієї частини мови, зокрема дієслова:

Голова колгосп доїв, поки зовсім не доїв (Флоріан Вишкварка, 1993, №8, с.1).

2) різних частин мови:

У клубі всюди гасла, гасла, / А культробота – гасла, гасла (Г. Гарченко 1991, №11, с. 4); *Щоб перед законом були всі рівні, він і сам повинен бути на рівні* (М. Левицький, 1992, № 2, с. 3).

Омофони як слова, подібні за вимовою слова, проте різні графічно, теж знаходять у мові журналу своє місце:

Не бачимо з них користі й на гріш ми, – / Та як уміють розкидатись грішми (Г. Гарченко, 1991, № 11, с. 4); *Коли створив Господь Адама, він зразу запитав: «А дама?»* (Я. Штаудінгер, 1993, № 12, с. 12).

Антоніми посідають помітне місце серед виражальних засобів мови. Вони ж відіграють і значну стилістичну роль через можливість створювати контрастну характеристику образів, понять, предметів і явищ. Часто з допомогою антонімів можна передати крайні вияви людського буття. Логічну основу антонімії складають несумісні поняття зі спільною родовою ознакою, видові ознаки яких виключаються. Антоніми входять до списку стилістичних засобів і через їх внутрішній значеннєвий потенціал, і завдяки тому, що антонімічні контрасти досить динамічні, рухомі. Це уможлиблює не лише їх узвичасне вживання за наперед визначеним словесним зразком, а й створює передумову для індивідуального використання мовцем. Антоніми як засіб комічного можуть стосуватися внутрішнього світу людини: *На свій оптимізм дивився з песимізмом* (М. Левицький, 1991, № 8, с. 11).

Уживаючись у функції зіставлення, слова, що вказують на протилежні значеннєві стосунки, дозволяють порівнювати не тільки різні реалії, а й ознаки:

– *Тату, – каже вісімнадцятилітній син своєму батькові, – ти все думаєш, що я надто молодий, щоб водити наш автомобіль?*

– *Ні, синку, ти не надто **молодий**. Це наш автомобіль надто **старий**, щоб довірити його тобі* (1993, № 9, с. 11).

Ознака з семантикою комізму може мати й протиставний характер:

*У поліклініці: «**Одноразовим** шприцам – **масове** застосування!»* (1992, № 4, с. 7).

Вираження антонімічної ознаки може виступати й у формі прислівника: *Жити було б набагато **краще**, коли б ми не знали, як **погано** живемо* (О. Перлюк, 1993, №7, с.1). Антоніми-прислівники, які поповнили розряд прийменників, комічно відтворюють і локативне значення: *Щоб гості не куняли в новорічну ніч перед телевизором, просадіть їх не **попереду**, а **позаду** телевізора* (1992, № 1, с. 5).

Антонімічні протиставлення закладені у всіх повнозначних частинах мови. Проте як засіб мовного комізму у журналі найчастіше вживаються головні частини мови – іменник і дієслово.

У мовній канві журналу трапляються антоніми, виражені іменниками як української, так і іншої мови: ***Правила** не існують для тих, хто живе за **винятками*** (О. Сеїн, 1992, № 2, с. 10); ***Драма** чоловіків починається, коли дружина перед ним ламає **комедію*** (Я. Гросс, 1993, № 12, с.12).

Дієслівні антоніми дозволяють зіставити різні дії: ***Василь**, чекаючи вироку, сидів, як на жаринах. і нещадно знущався зі своєї кепки: **м'яв**, **розгладжував**, **натягував** на коліно, **ламав** козирок* (Г. Шиян, 1992, № 2, с. 5).

Цікавим прикладом антонімів, вжитих для забезпечення комічного ефекту, можна вважати використання займенників «всі» і «кожен»: *Як відняти **всіх**, щоб додати **кожному**?* (Х. Ягодзинський, 1993, № 12, с. 12).

Оцінюючи вживання антонімів як лексичного засобу творення комічного, бачимо, що з їх допомогою виражено контрастні смислові стосунки. Особливо це помітно під час вживання контекстуальних антонімів: *І я виступав би за **соціалізм**, якби мав можливість їздити в **канкраїни**!* (О. Перлюк, 1992, № 2, с.7).

Не менш виразним у мові журналу виявляється вживання синонімів. Їх добір свідчить про добре мовне чуття, гнучкість у використанні мовного арсеналу, який покликаний передати зміст подібного поняття зі стилістичною настановою. З частиномовного погляду найколеритнішим тут виявляється дієслово: ***Здолав** десяток різних мов, а от своєї не **зборов*** (Д. Солодкий, 1993, № 10, с. 3).

Особливий комічний ефект досягається нагромадженням синонімів: ***Найсвітліші** керівні уми районного масштабу **мізкували**, як би трудівників села за звитьяжну працю мобілізувати. І такі **придумали**. **Змикитили**, що в умовах суцільного дефіциту за можливість придбати щось таке за власні гроші люди кістками лягатимуть* (М. Дорошук, 1992, с. 4); *Машинами, підводами, велосипедами й пішки селяни **йдуть**, **трюхикають** і **тьопають** до районного містечка* (В. Вовчик, 1992, № 1, с. 5).

Синоніми можуть бути і контекстуально вживаними: *Одні депутати щось відстоюють, інші – відсиджують* (М. Левицький, 1993, № 8, с.1). Контекстом зумовлена схожість дій. У виразі: *Жінки люблять гумористів, зустрічаються з ліриками, виходять заміж за прозаїків* (О. Гаца, 1992, № 4, с.3) – контекстуальними синонімами можна вважати назви людей з різними напрямками письменницької діяльності. Контекстуальні антоніми навіть через іменникову форму можуть показувати причинно-наслідкові зв'язки: *З великим нетерпінням шанувальники гумору чекають на вихід чергової збірки поета-лірика М. Зяма. Свою любов до його поезії пояснюють тим, що на його вірші гумористи пишуть дуже дотепні пародії* (1992, № 2, с. 5).

Нагромадження контекстуальних синонімів також відноситься до дієвих засобів вияву комізму, який стає виразнішим після почутої відповіді на першу репліку:

– *Гадаєте, якщо я провінціалка, то згоджуся жити у цій маленькій, тісній і незатишній кімнатці? Ні за що!*

1. *Заспокойтеся, мадам, адже це лише ліфт...* (1992, № 3, с.11)

Висновки. Лексика української мови наділена величезним значеннєвим потенціалом, який покликаний бути засобом вираження комізму. Лексичні засоби комічного широко функціонують у засобах ЗМІ. Значний арсенал цих засобів, зокрема омоніми, антоніми, синоніми, представлений у мові українського гумористичного журналу «Перець». У ньому наявні випадки різних значеннєвих груп омонімів, а й наводяться переконливі приклади контекстуального використання антонімів і синонімів.

Список літератури

1. Буйницька Т. О. Мовностилістичні засоби вираження іронії у публіцистиці Г. Канта / Т. О. Буйницька // Іноземна філологія: Вип. 84. – Львів, 1986. – С. 72-79.
2. Мацько Л. І. Стилістика української мови: Підручник / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько; За ред. О. М. Мацько. – К.: Вища школа, 2003. – 463 с.
3. Плющ П. П. Мовні засоби гумору в „Енеїді” І. Котляревського / П.П.Плющ. – К.: Вид-во Київського ун-ту, 1959. – 68 с.
4. Пономарів О. Д. Стилістика сучасної української мови / О. Д. Пономарів. – К.: Либідь, 1993. – 248 с.
5. Походня С. И. Языковые виды и средства реализации иронии / С. И. Походня. – К.: Наукова думка, 1989. – 128 с.
6. Пришва Б. Г. Засоби гумору в творах Остапа Вишні. Лінгвостилістичний аналіз / Б. Г. Пришва. – К.: Вища школа, 1977. – 118 с.
7. Сучасна українська мова: Лексика і фразеологія. – К.: Наук. думка, 1973. – 440 с.
8. Шонь О. Б. Мовностилістичні засоби реалізації гумору, іронії і сатири в американських коротких оповіданнях: дис. ... канд. філол. наук. / О.Б. Шонь. – Л., 2003. – 225 с.
9. Шумейко О. А. Мовні засоби творення комічного в сучасній українській поезії (на матеріалі творів другої половини ХХ століття): дис... канд. філол. наук: 10.02. 01 / Харківський нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна / О.А. Шумейко. – Х., 2001. – 198 арк.: 168-194.
10. Щербина А. А. Про іронічний ефект і методи його вивчення / А. А. Щербина // Питання граматики і лексикології української мови. – К.: Вид-во АН УРСР, 1963. – С. 60-69.

Кузьмич Е.Я. Лексические средства комического в языке украинского журнала «Перець» (омонимы, антонимы, синонимы) // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Филология. Социальные коммуникации». – 2011. – Т.24 (63). – №2. Часть 2. – С.422-422.

В статье идет речь о лексических средствах комизма в языке украинского журнала «Перець». Анализируются примеры комического использования омонимов, антонимов и синонимов. Называются семантические группы омонимов и контекстуальное использование антонимов и синонимов как средств комизма.

Ключевые слова: лексические средства юмора, омонимы, синонимы, антонимы, контекстуальное использование.

Kuzmich O. Lexical means of humor in the language of ukrainian magazin «Perets» (homonyms, antonyms, synonyms) // Uchenye zapiski Tavricheskogo Natsionalnogo Universiteta im. V.I. Vernadskogo. Series «Filology. Social communicatios». – 2011. – V.24 (63). – №2. Part 2. – P.417-422.

The article deals with the lexical means of humor in the language of Ukrainian magazine «Perets». The examples of comic explanation of homonyms, antonyms, synonyms analyzed. Semantic groups of homonyms and contextual use of antonyms and synonyms as the means of humor are considered.

Key words: lexical means of humor, homonyms, antonyms, synonym, contextual use.

Поступила до редакції 27.04.2011 р.